

MAKTABGACHA INKLYUZIV TA'LIM - INKLYUZIV JAMIYAT VA MADANIYAT ASOSI

Arslanova Madinaxon Mansurovna
"Ta'lim" kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada so'z O'zbekistonda "Inson qadri uchun" g'oyasi bilan uyg'unlashgan insonparvar va inklyuziv jamiyat qurish jarayonlarida maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning joriy etilishi, uning jamiyat ijtimoiy hayotidagi o'rni va ahamiyati to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, inklyuziv madaniyat, imkoniyati cheklangan shaxslar, ijtimoiy muhit, jamoatchilik, ijtimoiylashuv, ijtimoiy institut.

Yurtimizda "Inson qadri" uchun degan ezgu g'oya davlat ijtimoiy siyosatining mazmun-mohiyatini yaqqol ifoda etmoqda. Keyingi yillarda nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatning barcha sohalari va jabhalaridagi huquq-manfaatlarini ro'yobga chiqarish va kafolatlashga yo'naltirilgan tizimli amaliy ishlar ham yangi bosqichga ko'tarilib, xalqimizning insonparvarlik madaniyati hamda butun dunyoda umume'tirof etilgan andozalar va indekslarga yanada moslashib bormoqda.

"Biz O'zbekistonda olib borilayotgan davlat siyosatining markazida inson va uning manfaatlarini ta'minlashni ustuvor vazifa etib belgiladik. Bu siyosat bir yil bilan cheklanib qolmasligi, doimo bardavom bo'lishi barchamizga ayon" [1], degan edi davlatimiz rahbari SH. Mirziyoyev 2022 yil 20 dekabrda Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida.

Ma'lumki, bugungi kunda ta'limning barcha bosqichlarida bo'lgani kabi maktabgacha ta'lim tizimida ham inklyuziv ta'lim faol joriy etilmoqda. Bu borada keyingi yillarda zarur normativ-huquqiy asoslar yaratilib, moddiy-texnik, pedagogik va metodik ta'minot masalalari bosqichma-bosqich hal etilmoqda. Bir so'z bilan aytganda, inklyuziv ta'lim maktabgacha ta'limning muhim va ajralmas tarkibiy qismiga, uning umumiy sifati va samaradorligini belgilovchi omillardan biriga aylanmoqda.

Inklyuziv ta'limning fuqarolarning ijtimoiy haq-huquqlari qatorida konstitusiyaviy jihatdan mustahkamlanayotganligi esa O'zbekistonda inklyuziv jamiyatga o'tish yo'lidagi eng muhim qadamlardan biri bo'ldi [2,1].

Birlashgan Millatlar Tashkilotining talqiniga ko'ra, inklyuziv jamiyat deganda - irq, jins, sinf, hudud, avlod va boshqa farqlarga ko'ra kamsitilishni inkor etadigan hamda jamiyatning barcha a'zolari uchun o'zaro hamkorlik va imkoniyatlar muhiti yaratiladigan, ijtimoiy munosabatlarga ko'maklashuvchi ijtimoiy institutlar mavjud bo'lgan jamiyat tushuniladi [3,7].

Inklyuziv jamiyatning shakllanishi esa birinchi navbatda jamiyatning barcha a'zolaridan yetuk inklyuziv madaniyatni talab etiladi. O'zbekiston kabi inklyuziya tushunchasi bosqichma-bosqich kirib kelayotgan mamlakatlarda esa har ikkalasi ham o'zaro bir-birini to'ldirgan holda uzviylikda rivojlanib boradi.

Inklyuziv madaniyat esa, jamiyatdagi odamlar, uning barcha a'zolarining bir-birlariga nisbatan bag'rikenglik, insonparvarlik va xavfsiz munosabatida namoyon bo'ladi. Bunday madaniyat egalari bo'lgan insonlar turli tafovutlaridan qat'iy nazar bir-birlari bilan jamiyatning barcha sohalari o'zaro samarali muloqot va hamkorlik uchun imkon topadilar.

Ma'lumki, inklyuziv shakldagi ta'lim dunyo miqyosida ta'limning barcha bosqichlarini qamrab oladigan va imkoniyati cheklangan shaxslar ta'limi uchun muqobil va maqbul ta'lim shakli, deb e'tirof etilgan. Ya'ni, zamonaviy dunyoda ta'limga umumjamiyat farovonligining bosh omili, insonning asosiy huquqlaridan biri va boshqa huquqlarini ta'minlashning asosi, shuningdek, tinchlik, bag'rikenglik, inson salohiyatini ro'yobga chiqarish va barqaror taraqqiyotning muhim sharti sifatida qaralmoqda. Inklyuziv ta'lim esa, ta'lim maqsadlarining

barcha uchun birday to'liq va sifatli amalga oshirilishining o'ziga xos va samarali yo'llaridan biri sifatida talqin etilmoqda [4,3].

Maktabgacha inklyuziv ta'lim - imkoniyati cheklangan bolalarning sifatli ta'lim olishlariga, keyinchalik atrofdagilar bilan erkin muloqotda bo'lishlariga, ijtimoiy muhit talablariga javob bera olishiga, kundalik-maishiy ehtiyojlarini qondirish ko'nikmalarining shakllanishiga, shuningdek, ijtimoiy hayotga oson moslashishlariga zamin yaratadi [5,64].

Inklyuziv maktabgacha ta'limning ijtimoiy mohiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- jamiyatda inklyuziya tamoyillarini, inklyuziv ta'limning ahamiyati va imkoniyatlari borasida jamoatchilikda to'g'ri tasavvurlarni va xayrihohlikni shakllantirishda;

- jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan to'g'ri munosabatlarni shakllantirishda, ularning o'ziga xos xususiyatlarini betakrorlik sifatida qabul qilish, shu orqali turli kamsitilishlar va cheklashlar, ishonchsizlik va boshqa shu kabi noo'rin munosabatlarning oldini olishda;

- bolalikdan boshlab sog'lom bolalarda imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan bag'rikenglik tuyg'ularini shakllantirishda, o'zaro ahillik, hamjihatlik va jamoa bo'lib yashash va mehnat qilish fazilatlarini tarbiyalashda;

- o'z navbatida imkoniyati cheklangan bolalarda o'ziga va atrofdagilarga ishonchni, mehrni va ijobiy munosabatlarni tarbiyalashda, shuningdek, yashab turgan joyiga, o'zi mansub bo'lgan xalqqa nisbatan muhabbat va sadoqatni shakllantirishda, jamiyatda umum'etirof etilgan odob-ahloq va xulq-atvor qoidalari, ezgu an'ana va qadriyatlarni ongli tushunishga va amalga qilishga o'rgatishda;

- o'z qobiliyati va iqtidorini ongli anglash va rivojlantirib borishga ichki ruhiy rag'batni uyg'otish, boshqalar bilan teng harakat qilish, kelajakda oila va jamiyatning ongli va faol a'zosiga aylanishi uchun zarur ko'nikma va bilimlarni shakllantirishda.

Shu o'rinda alohida ta'kidlash joizki, inklyuziv maktabgacha ta'lim korreksion maktabgacha ta'limdan bevosita ko'proq bolaning ijtimoiylashuviga va ijtimoiy moslashuviga beradigan e'tibori bilan ajralib turadi. Inklyuziv maktabgacha ta'lim bola uchun muhim bo'lgan davolash, reabilitatsiya, korreksiya kabi tibbiy va ta'lim xizmatlarini ko'rsatadi. Lekin bolaning ijtimoiy moslashuvi va ijtimoiylashuvi bilan bog'liq o'quv-tarbiyaviy dasturlarni amalga oshirishi esa, uning nafaqat ta'lim, balki kengroq vazifalarga ega bo'lgan ijtimoiy institut sifatida maqomini belgilaydi.

Bir so'z bilan aytganda, yurtimizda **nogironligi bo'lgan insonlar - jamiyatning to'laqonli a'zolari, degan tamoyilga** amal qilgan holda izchil ish olib borilayotganligi [6] milliy rivojlanish strategiyalari va dasturlarining BMT "Ming yillik rivojlanish maqsadlari"ga mos kelishi, shuningdek, nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlariga oid xalqaro huquqiy hujjatlarda belgilangan tamoyillar va meyorlarni izchil amalga oshirib kelayotganligi yurtimizda ham kelgusida inklyuziv jamiyat barpo etilishi yo'lidan borilayotganligining yaqqol ifodasidir. Bu jarayonda esa maktabgacha inklyuziv ta'lim muhim ijtimoiy institut missiyasini bajarishi tabiiydir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 20.12.2022. <https://president.uz/uz/lists/view/5774>

2. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyaviy qonuni loyihasi. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi to'g'risida. <https://meningkonstitutsiyam.uz/>

3. Vision for an Inclusive Society. DESA 2009.

4. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. 2016.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>

5. Alimova SH., Karimova G. Imkoniyati cheklangan bolalar ijtimoiylashuvida inklyuziv ta'limning ahamiyati. Pedagogika va psixologiyada innovatsiyalar. Toshkent-2021., 4-jild, 7-son.

6. Mirziyoyev SH.M. O'zbekiston xalqiga murojaat. 03.12.2021.
<https://president.uz/uz/lists/view/4802>